

АСПЕКТИ РЕСТАВРАЦІЇ ГОЛОВИ ЛЕВА З ВИНОГРОНОМ В КАМ'ЯНИЦІ НА ВУЛИЦІ РУСЬКІЙ, 4 У ЛЬВОВІ

Національний університет "Львівська політехніка"

кафедра архітектури та реставрації

Oleh.V.Rybchynskyi@lpnu.ua

ORCID 0000-0001-9936-6122

© Рибчинський О. В., 2019

<https://doi.org/10.23939/sa2019.1s.140>

У статті розкрито методику реставрації, а також архітектурні, конструктивні та мистецькі особливості голови лева з виногροном. Викладено аргументи на користь твердження, що завдяки деталям можна репрезентувати просторовий образ Львова у культурному контексті вибраних століть.

Ключові слова: реставрація, голова лева, кам'яниця, Львів.

Постановка проблеми.

Збережені архітектурні пам'ятки, гравюри та фотографії формують уявлення про історичний образ давнього Львова. Однак усе одно цей образ залишається фрагментарним. Час від часу пристрасні історики вгамовують віднайдені описи втрачених пам'яток або археологічні знахідки, які стають плідними джерелами інтерпретацій. Наприклад, образ давнього Львова відтворювали в макетах Януш Вітвіцький та Ігор Качор, рисували Микола Бевз, Ігор Бокало, Костянтин Присяжний, Тетяна Трегубова, Тарас Стеців. Такі візуальні реконструкції потрібні для створення матеріальної цілісності образу міста та скорочення відстані між видимим і невидимим. Збережені в музеях готичні фрагменти різьблених профільованих порталів з екстер'єрів та інтер'єрів кам'яниць, готичні білокам'яні колони, гебрайський балдахін-капорет з готичної синагоги Львова підтверджують присутність давнього міста сьогодні. Також дивує неабиякий ентузіазм майстрів доби ренесансу, який розвився в колонах, капітелях, кронштейнах та різьблених обрамленнях. Естетика Львова XV–XVII століття заклала основи великих загадок, які й досі ховаються в збереженій дивовижній лев'ячій голові з виногροном на вул. Руській, 4.

Мета роботи – з'ясувати особливості формування пам'ятки та розкрити аспекти реставрації голови лева з виногροном в кам'яниці на вулиці Руській, 4 у Львові.

Історія формування кам'яниці та аспекти реставрації.

Вулиця Руська у Львові сполучає ринкову площу з східними кордонами давнього середмістя. Сьогодні вона перетворилася у простір, наповнений розмаїттям архітектурним форм та образів. На фасадах будинків, повернутих до вулиці, збереглася архітектурна історія Львова: готичні релікти та ренесансна кам'яна різьба, барокові кронштейни та класицистичні рельєфи, архітектурні деталі історизму та пишноти сецесії. За відкритими пересічному глядачеві фасадними вистроями ховаються не менш важливі частини архітектурного минулого Львова.

За брамою кам'яниці Руська, 4, пройшовши вузькі, темні сіни, у яких наприкінці збереглося поморщене і сходжене кам'яне мощення, розкривають у напівтемряві звичне для щільної міської забудови подвір'я. Праворуч стіна межевого муру приховала під шарами тиньку недосліджені отвори та майстерно тесані білокам'яні блоки. Навпроти входу у подвір'я стоїть давній тильний будинок із вірменськими написами у віконних обрамленнях. Ліворуч непримітна офіцина з широкою півциркульною аркою, викладеною з каменю вапняку. На осі арки, в місці замкового

каменю вмонтовано оздоблену профілями та рельєфною, візантійського характеру плетінкою консоль. Над консолю незвична і гротескна голова лева з виногроном. Ця аркова композиція виокремлюється з загального образу кам'яниці і складається з деталей, які історично пов'язувалися з втраченими сьогодні архітектурними пам'ятками Львова.

Головний будинок на Руській, 4 у XVI столітті належав доктору медицини та львівському купцю Домініку Гепнеру, а у 1610 році стає власністю вірменської родини Вартановичів. (Вуйчик, 1991, с. 40). Протягом майже двох століть родина Вартановичів провадила реконструкції та ремонти кам'яниці, побудувала тильний будинок у кінці подвір'я. У 1773 році відбувається чергова реконструкція під керівництвом архітектора Клименса Фесінгера. (Вуйчик, 1991, с. 172) Можливо, під час цієї реконструкції було розібрано частини будинку, а портали та обрамлення з вірменськими написами повторно використали при переплануванні та укріпленні стін пивниці. У 1889 році за проектом архітектора Леопольда Вархаловського оздобили неоренесансними декором фасад зі сторони вулиці Руської та змінили планування першого тракту кам'яниці¹⁵ (Бойко О. Г., Центр міської історії Центрально-Східної Європи).

Окрім суттєвих змін образу будинку та планування, його власники робили незначні ремонти та перебудови. Для визначення часу побудови східної офіцини з вмонтованою у стіну головою лева з виногроном варто проаналізувати розпланування ділянки, засвідчене на давніх картах середмістя Львова. На карті Львова 1802 року східна офіцина відсутня (конскрипційний номер 221). (Plan der Stadt Lemberg samt ihren Vorstedten. (Kriegsarchiv). Vien. Glh 372-8). Карта з 1828 року також свідчить про вільну східну частину ділянки біля будинку. (Plan der Stadt Lemberg mit ihren Vorstädten und äußersten Gränzen. Австрійська національна бібліотека. Відень. FKB 274-68)/ На плані Львова 1836 року на цій ділянці вже існує прибудована східна офіцина (Фрагмент плану Львова 1836 року із позначенням проєктованого маршруту прокладання залізничної колії через місто. Австрійський військовий архів (Kriegsarchiv). Відень. Glh 376-5. Карта опрацьована завдяки доступу на сайті міської історії <http://www.lvivcenter.org>). Отже, в проміжку між 1828 та 1836 роками було новостворено прибудову та вмонтовано голову лева з виногроном над аркою. Протягом наступних десятиліть у куті між офіциною та чільним будинком існувала лоджія для зберігання краму. Для розвантаження і зважування продукції у замковому камені арки власники вмонтували скобу з залізним кільцем до якого підвішували ваги та протягували линви. У другій половині XX століття арку замурували і зробили вікно, а лоджію пристосували під житлову кімнату.

З травня по серпень 2011 року арку, консоль та голову лева реставрували бакалаври реставратори творів мистецтва з каменю Євсєєва Н., Юрдига О., Дацків І. за науковим керівництвом реставраційних робіт Рибчинського О.

До проведення реставраційних робіт кам'яна різьба перебувала у незадовільному стані: численні каверни та сколи, в голові лева наскрізні тріщини, стан яких загрожував розсипанням на сім частин, виногроно вивалювалося з пащі (рис. 1). На поверхні каменю були щільні і міцні забруднення та чорна "дика" патина. На різьбленій пластиці голови обширні колонії мохів та лишайників, затирки та шпаклювання портландцементом, нашарування пташиного посліду. Консоль з різьбленою плетінкою мала численні механічні пошкодження та втрати від тесання зубилами. Кам'яні блоки арки були попсуті великою кількістю сколів та тріщин, цементними перетирками та шпаклюваннями, глибокими штрабами від електричних дротів. Камінь використаний у кладці арки та консолі перебували у стані середньої структурної міцності, а от голова лева з причин щільного обростання мохами та вологості зазнала вивітріння та осипалася. На голові лева, консолі та побічних блоках обширні плями їдкої жовтої фарби. Перед початком реставраційних робіт стіну довкола покрили цементно-піщаним тиньком.

¹⁵ Авторство реконструкції встановлено на основі документів: Державний архів Львівської області (ДАЛО) 2/2/224 (Проект реконструкції 1853, 1889 pp.).

Рис. 1. Пам'ятка перед реставрацією (травень 2011 р.)

У розробленій програмі реставраційних заходів було передбачено: 1) виконання відбортуння довкола голови, консолі та кам'яної кладки арки з метою обмежити доторкання цементу до пам'ятки; 2) очищення голови від колоній мохів та лишайників; 3) очищення каменю від портландцементних перетирок та шпаклювань; 4) демонтаж винограона та скородованої та потрісканої цегляно-цементної опори під щелепою; 5) розчищення та склеєння частин щелепи та гриви; 6) очищення від портландцементу і виїняття зіржавілого металевго дроту з винограона та склеєння його фрагментів; 7) очищення автентичного залізного анкера винограона від корозії та його полімерне лакування; 8) монтаж тонкої білокам'яної стінки (товщина 5 см.) в левовій пащі та кріплення до неї винограона; 9) монтаж вапнякового кам'яного блоку-опори головою і консоллю; 10) допастування втрачених частин та сколів кам'яної кладки арки; 11) ін'єктування тріщин та приклеєння відбитих частин каменю; 12) увиразнення важливих для сприйняття частин кам'яної кладки арки; 13) реставраційне акцентування профільованих блоків та сліду від конструкції накриття прямоку сходов у півницію; 14) виконання відсолюючого компресу на голові лева; 15) структурне зміцнення каменю вапняку кремнійорганічним зміцнювачем; 16) лісирування допастованих фрагментів; 17) консервація металевго кільця; 18) покриття голови лева, консолі та нижніх частин арки біоцидним розчином.

Протягом чотирьох місяців заплановані реставраційні роботи були проведені (рис. 2). У реставрації використано матеріали українських виробників та німецької фірми Remmers. Очищення виконували парогенератором Kercher. Процес екстрадування солей відбувався один місяць. Структурне зміцнення каменю проводилося протягом двох тижнів.

Під час проведення робіт відкрилося, що внутрішня частина кам'яних блоків арки має чорну “дику” патину, яка свідчила про їхнє повторне використання. Голова лева виявилася у середині порожня, квадратна в перерізі, з товщиною стінок від 4 до 8 см. У внутрішній частині щік збереглися поздовжні акуратно вирізьблені пази (рис. 3). На внутрішніх стінках збереглися сліди від різьбярських зубил. Очі лева з наскрізними отворами, які починалися від внутрішньої великої порожнини. Довжина збереженої голови сягала одного метра. Під час обстеження вмурованої у стіну частини виявили, що вона навскіс обрубана під час демонтажу з первісного місця розташування. Консоль перед монтажем у місце замку арки підтесували і знищили лівобічну частину плетінки, на чільній стороні відрізали базу з профілем та зубчатий фриз (рис. 4). Правий бік консолі дуже пошкоджений, тому неможливо стверджувати про її оздоблення у минулому.

Рис. 2. Пам'ятка після реставрації (вересень 2011 р.)

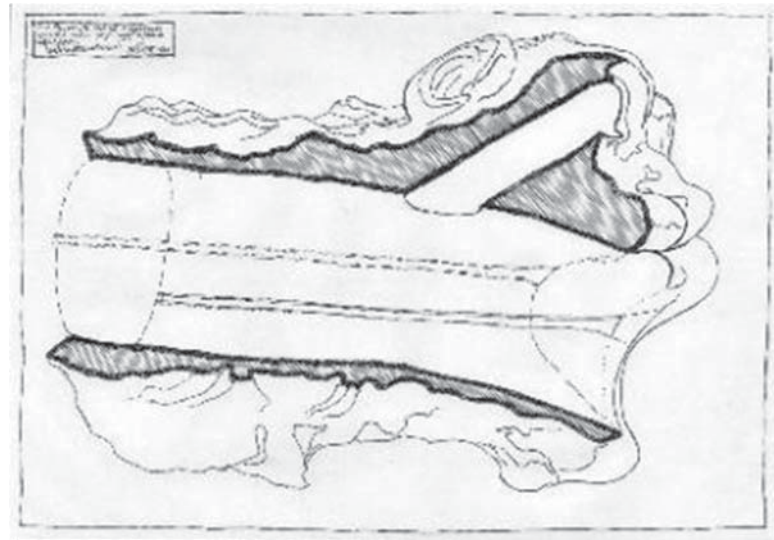

Рис. 3. Переріз голови лева

Рис. 4. Голова лева і консоль після реставрації

Структура каменю, стилістика та різьбярський почерк вказують, що лев і консоль є різночасові, а також походять з окремих будівель. Голова лева в минулому призначалася для водозливу, а внутрішня частина-жолоб імовірно була з мідної бляхи, яка закріплювалася в збережених бічних пазах. Консоль із плетінкою попередньо була частиною фризової композиції, що оздоблював фасадну площину будівлі.

Звертаючи увагу на пластику та виняткову мистецьку вартість водозливу у вигляді голови лева, можна пов'язати його з важливою міською будівлею. Найбільше відповідала цьому стара львівська ратуша. Формування її образу відбулося у кінці XVI – початку XVII століть. (Jaworski, 1907, s. 21–26). Згідно з матеріалом, формою та характером збережений водозлив був частиною аттику, який оздоблював складний дах величної будівлі. Після розбірки ратуші у другій половині 1820-х років водозлив повторно використали для оздоблення новозбудованої офіщини на Руській, 4.

Консоль із профілями та плетінкою імовірно походить з мистецького вистрою каплиці, що розташовувалася в середринковому кварталі Львова. На це вказують спільні дати руйнування середринкового кварталу та спорудження офіщини – друга половина 1820-х років, використання декоративної плетінки в оздобі Успенської та Вірменської церков. Фриз з плетінкою виділяв культову споруду з рядової забудови середринкового кварталу.

Блоки, використані при муруванні арки, взяті з розібраного середринкового кварталу або ратуші.

На жаль, після завершення реставраційних робіт над головою лева не влаштували консерваційний дашок. Тому на пам'ятці знову потрібно виконати консерваційні і охоронні заходи.

Висновки

У результаті досліджень і реставраційних заходів вдалося визначити, що завдяки деталям можна репрезентувати просторовий образ Львова у культурному контексті вибраних століть. Голова лева з виногроном, консоль із профілями та плетінкою свідчать про давню ремісничу майстерність, техніки, технології та школи обробки каменю. Важливу роль у відкриванні невідомих сторінок архітектури міста відіграють молоді реставратори. Вони заповнюють порожні лакуни, складають пазли, формують приватний, індивідуальний образ міста в колекції лапідарного Львова. Після виконання реставраційних робіт необхідно продовжувати дослідження історії походження пам'ятки, а також перевіряти стан збереження під впливом зовнішнього середовища.

Бібліографія:

Вуйчик, В. С. 1991. *Державний історико-архітектурний заповідник*. Львів.

Бойко, О. Г., Центр міської історії Центрально-Східної Європи. *Вул. Руська, 4 – житловий будинок*. [online] Доступно: <<https://lia.lvivcenter.org/uk/objects/ruska-4>> [Дата звернення 27 Вересень 2018].

Plan der Stadt Lemberg samt ihren Vorstedten. (Kriegsarchiv). Vien. GIh 372-8.

Plan der Stadt Lemberg mit ihren Vorstädten und äußersten Gränzen. Австрійська національна бібліотека. Відень. FKB 274-68.

Фрагмент плану Львова 1836 року із позначенням проектного маршруту прокладання залізничної колії через місто. Австрійський військовий архів (Kriegsarchiv). Відень. GIh 376-5. Карта опрацьована завдяки доступу на сайті міської історії <http://www.lvivcenter.org>.

Jaworski, F. 1907. *Ratusz lwowski*, Lwów,.

References:

Vuytsik, VS 1991. *State Historical and Architectural Reserve*. Lviv..

Boyko, O. G., Center for Urban History of East Central Europe. *Ruska Street, 4 – dwelling house*. [Online] Available: <<https://lia.lvivcenter.org/en/objects/ruska-4>> [Appointment date September 27, 2018].

Plan der Stadt Lemberg samt ihren Vorstedten. (Kriegsarchiv). Vien. GIh 372-8.

Plan der Stadt Lemberg mit ihren Vorstädten und äußersten Gränzen. Austrian National Library. Vienna. FKB 274-68.

Fragment of the plan of Lviv in 1836 with the designation of the projected route of railroad laying through the city. Austrian War Archive (Kriegsarchiv). Vienna. Glh 376-5. The map is processed thanks to the access on the site of city history <http://www.lvivcenter.org>.

Jaworski, F. 1907. *Ratusz lwowski*, Lwów,.

Oleh Rybchynskyi

ASPECTS OF RESTORATION LION'S HEAD WITH BUNCHES OF WINE IN A STONE HOUSE ON RYSKA STREET, 4 IN LVIV

*Lviv Polytechnic National University,
Department of Restoration of Architectural and Artistic Heritage
Oleh.V.Rybchynskyi@lpnu.ua
ORCID 0000-0001-9936-6122*

© Rybchynskyi O., 2019

Article describes the methods of restoration, as well as the architectural, constructive and artistic features of head of a lion with vineyard. Expounded arguments in favor of the claim that because of details can represent the spatial image of the city in the cultural context of selected ages.

Before the restoration works, the stone carving was in unsatisfactory condition: numerous caverns and chips, head of the lion has cross-cutting cracks. State of cracks threatened to split into seven parts, vineyard ran out of the mouth. On the surface of the stone were dense and strong pollution and black "wild" patina. On the carved plastic of the head are extensive colonies of mosses and lichens, groats and putty portlan-cement, layering of bird droppings. The console with carved plating has numerous mechanical damage and loss from chiseling. The stone blocks of the arch were poptute with a large number of chips and cracks, cement tiles and shutters, deep shavings from electric wires. The stone used in the laying of the arch and the console were in a state of average structural strength, but the head of the lion due to the dense overgrown moss. On the head of the lion, the console and the side blocks are extensive spots of caustic yellow paint. Before the start of the restoration works, the wall was covered a cemented-sand smelting around them.

The program of restoration measures provided for:

- 1) the execution of the vibration around the head, the console and the stone masonry arch in order to limit the touch of cement to the monument;
- 2) cleansing the head from colonies of mosses and lichens;
- 3) clearing of stone from Portland cement tiles and putty;
- 4) dismantling of vine and crushed and cracked brick-cement support under the jaw;
- 5) cleansing and gluing parts of the jaw and mane;
- 6) purification from portland cement and removal of a rusty metal wire from vine and sticking its fragments;
- 7) clearing of the authentic iron anchor of grapevine from corrosion and its polymeric varnishing;
- 8) installation of a thin white stone wall (5 cm thick) in the lion's mouth and attaching it to the vine;
- 9) installation of limestone stone block bearing with a head and a console;
- 10) extraction of lost parts and chips of a stone masonry arch;
- 11) injecting cracks and gluing the reflected parts of the stone;
- 12) visualization of the archway masonry important for perception;
- 13) restoration accentuation of profiled blocks and a trace from the construction of the cover of the staircase hole in the brewery;
- 14) the implementation of antiseptic compress on the head of a lion;
- 15) structural strengthening of limestone with an organosilicon reinforcement;
- 16) forestry of precipitated fragments;
- 17) conservation of the metal ring;
- 18) covering the head of the lion, the console and the lower parts of the arch with a biocidal solution.

During the work turned out that the inner part of the stone blocks of the arch has a black "wild" patina, which testified to their reuse. The head of a lion was in the middle of a hollow, square in a slit, with a wall thickness of 4 to 8 cm. Inside the cheeks there are longitudinally carefully carved grooves. On the inner walls

there are traces of carving chisels. The eyes of the lion with the through holes, which began with the inner large cavity. The length of the preserved head reached one meter.

The head of a lion with a vinegar, a console with profiles and a wicker plate testify to the ancient craftsmanship, technology and school of stone processing. Young restorers play an important role in discovering the unknown pages of the city's architecture. They fill the empty gaps, make puzzles, form a private, individual image of the city in the collection of lapidary Lviv.

Structure of the stone, stylistics and carver's handwriting indicate that the lion and console are time-consuming, and also come from separate buildings. The head of the lion in the past was intended for spillage, and the inner part of the gut was presumably of copper plaque which was fixed in the retained lateral grooves. The console with a wicker was previously part of a frieze composition that decorated the facade of the building.

After performing restoration work is necessary to continue research on the history of the origin of the monument, as well as to check the state of conservation under the influence of the environment.

Key words: restoration, lion's head, stone building, Lviv.